

БЪЛГАРСКО СПИСАНИЕ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ
БРОЙ 1
2017

BULGARIAN JOURNAL OF EDUCATION
VOLUME 1
2017

ПИОНЕРЪТ НА ЧИТАЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ В СТАРА ЗАГОРА¹

ДАРИНА ХРИСТОВА, ИВАН КЕХАЙОВ

*Darina Hristova, Ivan Kehayov. THE PIONEER OF COMMUNITY
CENTERS' EDUCATION IN STARA ZAGORA*

Резюме: Настоящата статия разглежда развитието на образователните дейности на читалище „Св. Климент Охридски“ в Стара Загора и тяхната значимост за духовното развитие на населението. Изследването е опит за осветляване на близо 160-годишната еволюция на съдържанието и формите на читалищно образование, реализирано от пионерът на читалищното дело в родния ни град.

Abstract: The current work analyzes progress of educational activities in “St. Kliment Ohridski” community center, Stara Zagora and their importance for the spiritual development of folks. The research is a try to lighten up the evolution of community centers’ educational evolution of content and forms, which has lasted for almost 160 years, and has been realized by the pioneer of community centers’ work, in our hometown.

Ключови думи: читалищно образование, Стара Загора, Народно читалище „Св. Климент Охридски“, училище, история.

Key words: library education, Stara Zagora, “St. Kliment Ohridski” Community Center, school, history.

¹Публикацията е по проект, финансиран от средствата, отпуснати целево от държавния бюджет на СУ „Св. Климент Охридски“ за научни изследвания през 2017 г.

**„Делото на читалището „Свети Климент“
в Акарджа е назидателна страница
за културния подем, що тлее в провинцията...
Днес Акарджа не буйства вече, уредена е,
играе комедии, радва се на просвета
и на мястото на воняща яма сега се разстила хубав парк
и се издига началото на хубава сграда.“**
в. Старозагорско утро, №38, 6 ян. 1940, с. 3

Постановка на проблема

Обект на настоящото изследване е Народно читалище „Св. Климент Охридски“, град Стара Загора, а предмет – неговите образователни дейности откъм форми и съдържание.

Мотивът за проучването ни е в тясна връзка с осъществяваната от нас изследователска дейност като членове на екипа на тематичен проект № 80-10-65 от 2017 г. Темата на проекта е: „Читалищното образование в България в извори 1944-1989“. Предизвикателство към проучването е и фактът, че читалищната институция е структура за неформално образование, превърнала се в традиционна и органична част от духовното развитие на страната и родния ни град.

Независимо че има изследвания върху читалищното дело в България, липсват самостоятелни проучвания на близо двувековната му образователна функция. В последните години читалищното образование е предмет на изследване в историко-педагогически аспект (Цонева, П., 2017; Цонева, П., 2016, с. 6-42; Цонева, П., 2016, с. 109-117; Tsoneva, P., 2016, s. 815-819).

Същевременно обектът на проучването ни е не само пионер в областта на читалищното дело, но и едно от най-посещаваните средища за културно развитие на младите и възрастните хора в града още от средата на XIX век. Към читалището има библиотека с 45 000 тома, 10 художествени колектива, Фолклорен ансамбъл "Зорница". Читалището е организатор на няколко национални конкурса в областта на фолклора и детското изкуство. Учредената награда "Св. Климент Охридски" е уникална за читалищния живот в България. В мотивацията ни за избор на читалище „Св. Климент Охридски“ е и неговият огромен принос и значимост за духовното развитие на град Стара Загора.

Целта на настоящото проучване е да се изследват основните тенденции в развитието на образователните дейности на читалище „Св. Климент Охридски“ от създаването му до днес, както и неговият принос във връзка с неформалното образование. Хронологичното проследяване на фактите следва да ни насочи към отговор на основния въпрос – „Има ли бъдеще читалищното образование в града?“.

Методите, използвани при събиране и обработка на данните, са: хронологичен, херменевтичен, документален, аналитико-синтетичен, теоретична реконструкция.

Възникване и развитие на образователните дейности на читалище „Св. Климент Охридски“ (1858-1928) в Стара Загора

„За развиването и разработването на появилата се у българина идея за духовна и политическа свобода са послужили ученолюбивите дружества – българските читалища“ (Аяров, И., 2004, с.137-142). Безспорно те са най-голямата просветна организация у нас, под чиято егида укрепвал духът на българския народ. Народните читалища никнали като вълшебни факли и осветявали пътя на славните народни борци. Броят на тези духовни средища бурно нараствал, както и тяхното непрестанно развитие, а посетителите и членовете им ежегодно се увеличавали.

Читалище се открива и в старозагорския квартал „Акарджа“, през 1858 г. Създаването му съдейства на класното училище (1850) за разпалване искрата на родолюбие и за свобода, силно проявени сред младите граждани. Първите стъпки на читалищната дейност в Стара Загора са от 1858 г. По инициатива на учителя Тодор Шишков, читалището е основано в Акарджанското главно мъжко училище. През 1860 г. се изработва уставът му, който се приема окончателно на 29 май. Въпреки това, добре започналият живот на читалището не минава без кризи. През 1863 г. ръководството на читалището е овладяно от чорбаджиите и почти прекъсва своята дейност, а през 1864 г. между читалищните членове възниква раздор, който води до временно преустановяване на неговата дейност. Две години по-късно младите членове на Българската църковно-училищна община правят възкресяването му реалност. Вече възроденото читалище започва да функционира в контекста на нараснал интерес към дейността на институциите от такъв тип, в национален план, в които обект на народната просвета стават не само книгите, вестниците, списанията, но и разговорите, споровете, четенията, сказките, представленията, които също заемали видно място в читалищната дейност. Увеселителните сбирки и вечеринки, в които литературните четения и декламации преобладавали, отстъпват място и на театралните представления, драмата и комедията, чиито идейни мотиви държали в напрежение зрителя и пленявали вниманието на публиката. Театралното изкуство въздейства на българския народ така дълбоко, че оказва силно влияние на възпитанието и образованието на хората.

Всичко това разкрива, че разнообразната културно-просветна работа, организирана от народните читалища никога не е прекъсвала, освен в контекста на изключително важни събития, изискващи мобилизиране на целия народ, каквото събитие е Освобождението на България. Въпреки краткото прекъсване около това бележито за нашия народ историческо събитие, дейността на читалищата скоро се възобновява. Културният живот отново се съсредоточава в читалищата, както и в културно-просветните и благотворителни дружества, а конкретно за Стара Загора – в дейността на „Ученолюбивото дружество“, основано през 1883 г., и в

откритите впоследствие, през 1895г., Градско-общинска библиотека, и през 1899г. – Театрално дружество „Възпитание“.

Потребността „от възобновяването на читалищата довежда до откриването на читалище в квартал „Акарджа“, което още в началните си стъпки търси смисъла на дейността си в корените на първото читалище, основано в махалата „Акарджа“, през 1858г.“(Аяров, И., 2006). Културно-благотворителният комитет „Акарджа-Градински“ отправя покана към гражданите от двата квартала за откриване на читалище. Непосредствено след това на 28-ми декември 1928 г. се състои заседание на Общинската тричленна комисия с председател Тодор Бонев и членове К. Стефанов и Д. Бояджиев. Те разглеждат писмото на Културно-благотворителния комитет „Акарджа-Градински“ до Старозагорския окръжен читалищен съюз с молба да им бъде отпусната сума за отводняване на мястото около чешмата „Акарджа“ и построяване на читалищна сграда.

Читалищното образование в периода 1929-1989 година

На 1-ви януари 1929г., на заседание на тричленната комисия на Градското общинско управление и Общинската училищна тричленна комисия, в която влизат: Ст. Велев, Сл. Айръков, М. х. Димитров, се одобрява протокол № 1 от 30-ти декември 1928 г. на кварталното събрание за откриване на читалище с библиотека в кварталите „Акарджа“ и „Градински“. Въз основа на протокол № 56 от 3-ти януари 1929 г. на Градското управление и Училищната комисия, Министерството на народното просвещение одобрява това решение със заповед от 15-ти януари 1929 г. На 27-ми януари 1929 г. общото събрание единодушно приема читалището да се именува „Свети Климент“.

Читалището в града е било, второ огнище на светлината, която тъй добре, както училищната, е пронизвала цялата маса граждани без различие на голямо и малко, богат и сиромаш. Според устава „Целта на народното читалище „Свети Климент“ е да буди у гражданите на Стара Загора интерес към четене и да способства за тяхното научно, нравствено и

естетично развитие. То е средище на духовен живот, което цели да разшири и закрепи придобитата в училището грамотност, да приобщи читалищните членове и гражданите изобщо с придобивките на духовната и материална култура и да подпомогне стопанските и културните сдружения в града.“ Читалището поддържа безплатна читалня и библиотека в града. Читалищният празник на основаното на 27-ми януари 1929 г. читалище със седалище в квартал „Акарджа“ е на 8 декември.

В писмо от 12-ти март 1929 г. 232 членове на читалището отправят молба до председателя на настоятелството на църквата „Света Богородица“ в квартала за финансова подкрепа. По-късно – на 9-ти юни с. г., с финансовата помощ на читалище „Свети Климент“ ученици от училище „Княз Борис I“ устройват детско утро.

С писмо от 11-ти юли до министъра на народното просвещение се съобщава, че по инициатива на учители и просветни граждани в Стара Загора се основава Народно читалище „Свети Климент“, което съгласно чл. 2 от Закона за народните читалища, се счита за клон на Културно-просветно дружество „Театър“. Уставът му е одобрен от министерството на просвещението. Впоследствие от името на читалищното настоятелство и на 272 членове на читалището то отправя молба към министерството да му бъдат отпуснати книги, полезни за една обществена библиотека, които да се получат от специален делегат на читалището.

На 10-ти септември се отправя покана до членове на комитет „Акарджа-Градински“, читалище „Свети Климент“, настоятелството и братството на църквата „Света Богородица“ да се организира обща благотворителна дейност. На 10-ти октомври управителят на кооперативна книжарница „Ново училище“ в Стара Загора уведомява настоятелството на читалище „Свети Климент“, че е съгласен да достави прочетни книги по представен списък на стойност 4576 лв., като се предвижда 10% отстъпка от пазарните цени на книгите.

Така в рамките на 1929 г. в читалището се уреждат публични сказки, литературни и музикални утра и вечеринки. Организиран се забави, събрания, изнасят се театрални представления. Броя на членовете на

читалището е 232 (183 мъже и 49 жени), а самото то е член на Старозагорския окръжен читалищен съюз и на Върховния читалищен съюз в София.

През следващите години неговата оживена културна, просветна и библиотечна дейност привличат нови членове (само година по-късно – през 1930, те вече са 470).

На 21-ви ноември 1930г. се сключва договор между Тана Атанасова Дочева и настоятелството на читалище „Свети Климент“ за даване под наем на помещение в собствената и къща за читалня на читалището със срок от 3 години (от 25-ти ноември 1930 г. до 25-ти ноември 1933 г.). Стаята с размери от 10/4,5м. се намира на долния етаж на сградата. Обзавежда се от читалището. След тържеството по откриване на читалищния салон, в народното читалище „Свети Климент“ се провеждат редица сказки, народни четения, народни забави, добре уредената и общодостъпна библиотека – това е един актив на ентузиазъм, труд и творчество. За известен период от време читалището се помещава в сградата на училище „Княз Борис I“ и организира множество прояви. Някои от дейностите, провеждани там, са изнасянето на сказки с различна тематика, уреждане на срещи, както и организирането на детски забавачници и трапезарии в изключителни случаи. Като един от основните дарители и поддръжници на читалището, на църковното настоятелство при храма „Света Богородица“ се позволява да държи в читалищния салон духовни беседи, с което се осъществява духовна просвета на жителите от този квартал. Паралелно с това, в същото сутеренно помещение, приспособено за театрален салон, читалищните самодейци подготвят и изнасят небезизвестните „Дело на дявола“, „Милионерът“, „Йончови ханове“, както и други пиеси от руски и български автори, сред които „На дъното“ от Максим Горки, „Скакалци“ и „Големанов“ от Ст. Л. Костов. Представленията събират стотици граждани. Културната и родолюбива дейност на читалището му спечелват доверието и любовта на старозагорското гражданство.

През 1935 г. имотното му състояние се оценява на: 87 643 лв. движими имоти, 1 147 680 лв. недвижими имоти. Читалището разполага с бюджет от 26 602 лв. и библиотека с 1258 тома книги. Цялостната му дейност, включително и през периода на Втората световна война (1939-1945), позволява да се определи като едно от най-изявените старозагорски читалища.

По-късно, в периода след 1944 г. то става обект на големи промени и реструктуриране, но същевременно с това то запазва дейността си и дори я разширява. За да се избегне паралелизмът между читалищата и Отечествения фронт, който също провежда просветна дейност, цялата културно-просветна работа започва да се извършва от читалищата. Тези средища за духовно развитие се превръщат в опора за народните съвети и тяхната културна и духовна работа, като същевременно запазват своята единствена по рода си, уникална същност².

Историята потвърждава необходимостта на хората от духовни средища. Такива средища са читалищата, културните, благотворителни и женски просветни дружества, както и множество други организации, възникнали през годините с подобни дейности. Читалищната дейност се откроява с най-бързото разрастване в страната и набира изключително голяма популярност. За кратък период от време възникват множество читалища. Нуждата от такъв тип духовно средище е голяма и нестихваща през годините. Дейностите, развиващи се в читалищата са многобройни. Съобразени са с всички интереси на гражданите, независимо от тяхната възраст, пол и степен на образование. Ярък пример за такъв тип духовно

² В библиотеките и читалните са проведени 15 околийски библиотекарски курсове и в процес на провеждане са още 12; обзаведени са по десетичната система 500 читалищни библиотеки; изписаната книжнина дотогава се равнява на 3 500 000 тома книги. Открити и обзаведени са нови читални; укрепва и се развива публичната лекционна просвета. Националната лекторска група при Съюза на народните читалища работи по план, като изнесе 4 256 сказки за година и половина. Създадените 82 околийски лекторски групи при Околийските читалищни съвети, някои от които (Лом, Враца, Толбухин, Пловдив и др.), развиват много добра дейност. В не малко читалища са сформират местни лекторски групи, някои от които, като тези в с. Драгижево, Търновско, и с. Енина, Казанлъшко, правят чест на развиващата се у нас публична лекционна просвета. Поставя се началото на селскостопанските кръжоци, укрепват значително някои от литературните кръжоци, като тези при Плевенското и Неврокопското читалища и др. Подпомага се акцията за грамотяване на населението, като Съюзът на народните читалища (СНЧ) е поел шефството на 5 околии. Значителни успехи отбелязва читалищната художествена самодейност: проведени са 211 пунктови културно-съревнователни вечери, в които участват 535 читалищни художествени колектива и 25 околийски художествени прегледа с участието на 307 читалища (1-6).

средище е Народно читалище „Св. Климент Охридски“, възникнало в квартал „Акарджа“ – Стара Загора.

Поради твърде честите критични периоди на града се е налагало неколкочкратното закриване на читалището и прекратяване на неговата дейност. Въпреки това активното гражданско общество, предимно от млади хора са го възкресявали, мотивирани от нуждата за духовно и културно развитие. В читалището са се провеждали множество народни четения като сказки, беседи, реферати, лекции и др. Тези форми на културно-просветното дело са част от формите и методите на това, което в момента наричаме неформално образование. Читалищните библиотеки са с най-масов обхват на населението и осигуряват възможност за самостоятелно учене, според интересите на отделните категории посетители - учащи, чиновници, работници, пенсионери и други (Цонева, П., 2016, с. 37).

ИЗВОРИ

1. Гановски, С. Пред XXV редовен читалищен конгрес. – Читалище, 1, 1955, с. 9-11.
2. Гановски, С. С лице към партийните и правителствените задачи: Заключително слово на председателя на Съюза на народните читалища проф. Сава Гановски пред разширения Пленум. – Читалище, 9, 1950-1951, с. 29-50.
3. Дейността на народните читалища в светлината на решенията и третата национална конференция на БКП. – Читалище, 15, 1949-1950, с. 7-9.
4. Кондарев, Н. Участие на учителя в делото на народните читалища. - Народна просвета, 5, 1947-1948, с. 29-33.
5. Кюльовски, И. Народно читалище и кооперацията. – Читалище, 1, 1945-1946, с. 31-34.
6. Самодумов, Т., Ролята на читалищата в изграждането на новата демократична култура. – Читалище, 2, 1948, с. 107-119.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аяров, И. Възрожденска Акарджа и Стара Загора, С.З., 2004.
2. Аяров, И. Стара Загора 1878-1945, С.З., 2006.
3. Аяров, И. Читалището – дух и послание, С.З., 2015.
4. Минкова, С., Читалището в помощ на училището през епохата на Възраждането. – Народна просвета, 11, 1975, с. 89-97.
5. Цонева, П. Библиотеките за самообразованието на населението 1878-1944. – Е-списание Българско списание за образование, 2, 2016, с. 6-42.
6. Цонева, П. (2016) Приносът на Иван Д. Шишманов за читалищното образование в България. – В: Конференция с международно участие по случай 30-годишнината на ФП, 12-13.05.2016, с. 108-117.
7. Цонева, П. Тенденции в развитието на читалищното образование в България 1878-1944. – ГСУ, кн. Педагогика, т. 110, 2017.
8. *Tsoneva, P. Reformer in library education.* – In: Knowledge in practice, vol. 15.2., Institute of Knowledge Management, Skopje, Macedonia, 2016, s. 815-819.